

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

**Тетяна Василівна Новальська
Ірина Володимирівна Черняк**

**ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ
ОЛЕКСІЙ СТЕПАНОВИЧ
СОКАЛЬСЬКИЙ**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2019

**УДК 02(477)(092)
Н 723**

Рецензенти:

А. А. Соляник – доктор педагогічних наук, професор;

Н. І. Любовець – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник;

В. М. Медведєва – кандидат педагогічних наук, професор;

В. Є. Сошинська – кандидат наук із соціальних комунікацій.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
протокол № 25 від 10 грудня 2018 р.*

Новальська Т. В., Черняк І. В.

Н 723 Видатний український бібліотекознавець Олексій Степанович Сокальський : монографія / Т. В. Новальська, І. В. Черняк. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. – 192 с.

ISBN 978-617-7748-03-7

Монографію присвячено видатному українському бібліотекознавцю Олексію Степановичу Сокальському. Розкрито життєвий та творчий шлях вченого, його професійне зростання, як педагога, організатора освіти в галузі культури і мистецтва. Висвітлено вагомий внесок у заснування Київського державного інституту культури (нині Київський національний університет культури і мистецтв) та багатоаспектну організаційну діяльність на посаді ректора і завідувача кафедри бібліотекознавства. Розкрито роль О. С. Сокальського, як фундатора київської науково-освітньої бібліотечної школи, представники якої – видатні науковці та практики інформаційно-бібліотечної сфери – успішно продовжують традиції вченого.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційної галузі, викладачам, аспірантам і студентам, усім, хто цікавиться історією вітчизняної бібліотечної справи та української культури і освіти.

УДК 02(477)(092)

Усі права захищено.

Будь-яке відтворення матеріалу цієї книги, повністю або частково,
без письмової згоди правовласників заборонено

ISBN 978-617-7748-03-7

© Новальська Т.В., Черняк І.В., 2019
© Видавництво Ліра-К, 2019

*Дорогим нашим Учителям
Київського національного університету
культури і мистецтв
з нагоди 50-літнього ювілею Університету*

Олексій Степанович Сокальський
(1918–1991)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВТУПНЕ СЛОВО	7
ПЕРЕДМОВА	10
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ О. С. СОКАЛЬСЬКОГО	12
1.1. Особливості становлення фахового світогляду О. С. Сокальського	12
1.2. Внесок О. С. Сокальського в розбудову мережі закладів культурно-мистецької освіти в Україні	33
1.3. Науково-педагогічна та організаційно- управлінська діяльність ученого в Київському державному інституті культури	42
РОЗДІЛ 2. О. С. СОКАЛЬСЬКИЙ ЯК ФУНДАТОР КИЇВСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	75
2.1. Науковий доробок О. С. Сокальського в галузі загального та спеціального бібліотекознавства	75
2.2. Формування та розвиток київської бібліотечної науково-освітньої школи	101
2.3. Учні О. С. Сокальського та їх внесок у розвиток бібліотечно-інформаційної освіти	124
ПІСЛЯМОВА	142
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	146
ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ О. С. СОКАЛЬСЬКОГО	170
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	180
ДОДАТКИ	186

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН УРСР – Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки

БНОШ – бібліотечна науково-освітня школа

ВУКО – Всеукраїнський інститут комуністичної освіти

ДАК – Державний архів міста Києва

ЕГУ – «Енциклопедія історії України»

ІПКІП – Інститут підвищення кваліфікації інформаційних працівників

КДБ – Комітет державної безпеки

КДІК – Київський державний інститут культури

КНУКІМ – Київський національний університет культури

і мистецтв

ЛДІК – Ленінградський державний інститут культури

МДБІ – Московський державний бібліотечний інститут

МДІК – Московський державний інститут культури

НАКККІМ – Національна академія керівних кадрів культури

і мистецтв

НАН України – Національна академія наук України

НБУ ім. Я. Мудрого – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого

НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

НОШ – науково-освітня школа

НПБУ – Національна парламентська бібліотека України

НТІ – науково-технічна інформація

НШ – наукова школа

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РДІК – Рівенський державний інститут культури

УкрІНТІ – Український інститут науково-технічної інформації

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УССР – Украинская Советская Социалистическая Республика

ХДАК – Харківська державна академія культури

ХДБІ – Харківський державний бібліотечний інститут

ХДІК – Харківський державний інститут культури

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

ВСТУПНЕ СЛОВО

РЕКТОР СОКАЛЬСЬКИЙ

Тільки з певної відстані починаєш осягати той час – кінець 60-х – початок 70-х ХХ століття – у всій повноті його небуденних перебігів. А тим часом талановита сільська і міська молодь по закінченню шкіл прагнула поповнити студентські лави столичних вузів.

Не всім пощастило, та декілька сотень абітурієнтів, яким не вистачило кількох балів деінде, стали студентами Київського державного інституту культури, що року 1968-го відбрунькувався від Харківського як донедавна його філіал.

Причина такого «технологічного» заходу пояснювалася просто: часу на повторну екзаменаційну сесію бракувало, й ось-ось мав розпочатися навчальний процес у всіх вузах України.

У доборі претендентів на відділення «масові наукові бібліотеки», як виявилось, віддавалася перевага вихідцям з сільської місцевості, аби згодом поповнити саме сільські бібліотеки фахівцями з вищою освітою.

Поважна атестаційна комісія на чолі з ректором О. С. Сокальським провадила індивідуальні розмови з претендентами на студентство у КДІКу. Зрозуміло, що відповіді ще вчорашніх школярів не завжди були влучні і втямливі; хтось прагнув стати журналістом, педагогом, філологом, істориком, а це враз якась дивовижа: бібліотекар-бібліограф. Тим більше, що Олексій Степанович запитував кожного, чому хочете обрати фах бібліотечного працівника і як уявляєте своє призначення у майбутньому.

Та навряд чи знайдеться хоч хтось із когорти того першого бібліотечного призову, хто пошкодував би згодом про обрану професію. Та й звучало це надто екзотично: бібліотекар-бібліограф вищої кваліфікації.

Як тоді, то й згодом ректор Сокальський сприймався молодими людьми за поважну, професійно незаперечну особистість; вражала аристократична постава цього чи й не п'ятдесятилітнього чоловіка. Він був унадмір суворий до лінкуватих студентів, міг не допустити

до заліка неохайно чи виключно вдягнених. Траплялося, що декого позбавляли стипендії на якийсь час, та жодних репресивних заходів, як-от відрахування з вузу, не було. Можна сказати, що доля студентів-бібліотекарів натовді складалася майже щасливо, – з огляду на політичні репресії, що пройшлися безжальною косою в багатьох українських вузах. Стеження, донощиттво, підслуховування спостерігалися і в загалом затишній і толерантній атмосфері бібліотечного студентства, і це не викінчилося добром для кількох молодих людей, що виявляли інтерес до національної історії чи, скажімо, відвідували музей Івана Гончара.

Головне ж от що: окрім обов'язкових «політологічних» дисциплін студентам пропонувалася широка програма знань з літератури, психології, історії, філософії і, звичайно ж, бібліотекознавства та бібліографознавства. Тобто, втілювалася одна з головних настанов ректора Сокальського, що бібліотекар (цитуючи монографію) – людина широкого діапазону знань, високої культури й освіченості. Пригадати хоча б те, що студентам-бібліотекарям уже з першого курсу надавалося право користуватися фондами Академічної бібліотеки.

Монографія «Видатний український бібліотекознавець Олексій Степанович Сокальський» вражає широтою охоплення соціокультурної атмосфери 40–70-х років ХХ століття, оглядом багатьох архівних джерел та фахових публікацій, змалюванням персоналій відомих діячів на бібліотечній ниві, як викладачів КДІКу, також і випускників першого призову, що згодом продовжували і плекали київську науково-освітню бібліотечну школу, започатковану ректором О. С. Сокальським.

Насамперед новизна дослідження і його цінність в тому, що на прикладі біографічної та наукової спадщини першого ректора з'ясовується феномен визначної особистості, що за нашого часу з його уніфікованістю культурних цінностей набуває все більшої актуальності.

Це сумна реальність українського буття, – не всім талановитим людям вдалося зреалізувати себе вповні, а тим більше в культурній царині. Такі люди опиняються в епіцентрі не лише суспільної, професійної уваги, але й стають за предмет пильнування з боку керівних і каральних органів, та й просто заздрісників.

Ректор Сокальський здобувся на триумф, але й прикрощі не забарилися. 1971-го року йому було присуджено звання професора кафедри бібліотекознавства, вперше в Україні, а вже 1972-го, коли студенти-випускники клопоталися розподіленнями в різні куточки України, від'їздом зі столиці і навряд чи більшість знала, та й навряд чи переймалася, як склалася доля Олексія Степановича, його було виключено з рядів КПРС і звільнено з посади ректора.

Якими б не були причини такого офіційного ставлення щодо одного з авторитетних діячів української культури, та зрозуміло одне: це був час (і рік) «останньої» хвилі політичних репресій, що не могли не торкнутися і лояльних до влади людей.

Монографія не тільки поновлює панораму тодішнього соціумного, політичного, культурного буття, але спонукає до спогадів, асоціацій уже зрілих за віком та досвідом людей, а в тому часі ще зовсім юних, які, перейшовши мудру школу ректора Сокальського, з гордістю несли своє професійне звання і збулися на справдешню еліту в українському культурному бутті.

В'ячеслав Медвідь,
лауреат Національної премії
України імені Тараса Шевченка

ПЕРЕДМОВА

Відновити історичний процес – значить не лише відтворити реальні події та факти, а повернути у скарбницю суспільної пам'яті імена видатних особистостей, котрі своєю наполегливою працею, самовідданістю й талантом збагатили різні сфери громадського, культурного, наукового життя і були незаслужено забуті, а їх внесок у розбудову України залишається недостатньо поцінованим як науковцями, так і широкими колами суспільства.

Одним із видатних бібліотекознавців України є професор Олексій Степанович Сокальський (1918–1991 рр.) Вивчаючи спадщину вченого, педагога, організатора можна суттєво збагатити джерельну базу розвитку галузевої наукової думки середини ХХ ст., глибше дослідити окремі аспекти інституціоналізації української бібліотечної науки й освіти.

Сучасні книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство базуються на надійному підґрунті теоретичних здобутків попередників. Розсіяні в часі та просторі наукові ідеї, концепції, парадигми завдяки науковій комунікації (формальній і неформальній, вербальній і невербальній, безпосередній чи опосередкованій), набувають своєрідного ренесансу, відродження; актуалізуються з часом; стають плідними через століття; сприяють осмисленню законів і закономірностей еволюції теоретичної думки, внеску окремих особистостей та наукових шкіл у її розбудову; дозволяють окреслити перспективи розвитку книжкової, бібліотечної, бібліографічної практики, науки, освіти, управління цими сферами в сучасному соціокомунікаційному просторі.

У цьому контексті в монографії йдеться про київську бібліотекознавчу школу як унікальний науково-освітній осередок України, відомий своїми творчими здобутками далеко за її межами. Ця наукова школа інституціоналізувалася в самостійну творчу структуру у 1960-х рр. завдяки наполегливій творчій праці засновників цієї школи, одним з яких був С. О. Сокальський.

Багатогранна організаційна, педагогічна й наукова діяльність професора О. С. Сокальського була спрямована саме на розвиток освіти, культури та науки, формування історико-культурологічного

діалогу між минулим і сучасним, надання бібліотечній галузі потужного інноваційного потенціалу. Біографія О. С. Сокальського слугує прикладом для наслідування сучасному поколінню дослідників-бібліотекознавців, аспірантської та студентської молоді, має невичерпне виховне значення.

Автори монографії виносять щиру подяку колегам та учням, усім хто поділився своїми спогадам, думками про вчителя, чим суттєво доповнили портрет цієї непересічної особистості, також рецензентам і упорядникам монографічного видання.